

Providing a model for evaluating the quality of the elementary school curriculum in Tehran

Mahnaz. Parmuz¹, Afsaneh. Saber Garakani*², Fariba. Hanifi³

1. PhD Student, Department of Educational Sciences, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran

2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran

3. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Roudhen Branch, Islamic Azad University, Roudhen, Iran

ARTICLE INFORMATION

Article type

Original research

Pages: 265-277

Corresponding Author's Info

Email: afsaneh.saber@yahoo.com

Article history:

Received: 2022/05/27

Revised: 2022/08/27

Accepted: 2022/10/09

Published online: 2022/11/03

Keywords:

Conceptual Model, Evaluation, Quality, Curriculum, Elementary Period.

ABSTRACT

Background and Aim: The purpose of this article was to provide a conceptual model for evaluating the quality of the Tehran Elementary School curriculum.

Method: The research method was in terms of practical purpose and one of the consecutive (quantitative qualitative) research research, which was performed in a qualitative section based on the Grandad model and in the quantitative part, descriptive. In the qualitative section of the research field, a number of education experts and evaluation specialists and in the quantitative section, all male and female elementary school teachers in Tehran, 23593 in the academic year 1401. And in the small section, 377 people were selected by random and cluster according to the Kerjcie and Morgan table. The research tool of the researcher -made questionnaire consisted of 108 items, which were used in a short dimension of appearance, content and structural validity. The CVR was also approved and approved by experts in a qualitative dimension, and Cronbach's alpha with a coefficient of 0.855 was calculated and reliability was confirmed and the collected data were analyzed.

Results: The results of the analysis of the questions showed that the conceptual model of evaluation of the quality of the Tehran Elementary Curriculum Program Curriculum includes: Casual Conditions: (Strategic Thinking, Generalization of Objectives) Central Conditions Including: (Evaluation of Motivational, Practical and Educational Activities) Background Conditions Includes: (cultural and sports facilities, educational facilities, welfare facilities) Interventionist conditions include: (lack of resources and inappropriate distribution, poor foresight, individual and organizational communication, lack of work discipline) Strategies include: (flexibility, curriculum sequence, curriculum sequence The usefulness of the curriculum) and the consequences include (improving the look of the curriculum, improving the content of the curriculum, drawing vision, the development of national identity). **Conclusion:** The elementary school curriculum evaluation model had a good structure.

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article:

Parmuz, M., Saber Garakani, A., & Hanifi, F. (2022). Providing a model for evaluating the quality of the elementary school curriculum in Tehran. *jayps*, 3(2): 265-277

دوفصلنامه مطالعات روانشناختی نوجوان و جوان

www.jayps.iranmehr.ac.ir

پاییز و زمستان ۱۴۰۱، دوره ۳، شماره ۲ (پیاپی ۵)، صفحه‌های ۲۶۵-۲۷۷

ارائه مدل برای ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی شهر تهران

مهناز پرموز^۱، افسانه صابر گرکانی^{۲*} و فریبا حنیفی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران
۲. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران
۳. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	<p>زمینه و هدف: برنامه درسی دوره ابتدایی از جمله عناصری است، که در جهت تحقق بخشیدن به اهداف دوره ابتدایی نقش مهمی دارند. از این رو، برنامه‌های درسی قلب مراکز آموزشی محسوب می‌شود و آیین نقش‌ها و اهداف آموزش و پرورش هستند، که شایسته توجه دقیق اند؛ لذا پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل مفهومی برای ارزشیابی کیفیت برنامه درسی مدارس ابتدایی شهر تهران انجام شد. روش پژوهش: این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی و در زمره تحقیقات آمیخته اکتشافی متوالی (کیفی کمی) بود، که در بخش کیفی بر اساس مدل گراندداد و در بخش کمی، به روش توصیفی از نوع پیمایشی انجام شد. در بخش کیفی حوزه پژوهش تعدادی از صاحب‌نظران آموزش و پرورش و متخصصان ارزشیابی و در بخش کمی، کلیه معلمان زن و مرد مدارس ابتدایی دولتی شهر تهران که تعداد آن‌ها ۲۳۵۹۳ نفر در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بودند. در بخش کیفی ۱۲ نفر به روش نظری و در بخش کمی تعداد ۳۷۷ نفر طبق جدول کرجسی و مورگان، به روش تصادفی و خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته شامل ۱۰۸ گویه بود، که در بعد کمی از روایی ظاهری، محتوایی و سازه استفاده شد. همچنین CVR با ضریب ۰/۸۳۲ تأیید و در بعد کیفی از نظرسنجی از افراد خبره استفاده و مورد تأیید قرار گرفت و آلفای کرونباخ با ضریب ۰/۸۵۵ محاسبه و پایایی نیز تأیید شد و داده‌های جمع آوری شده تجزیه و تحلیل شدند. یافته‌ها: نتایج حاصل از تحلیل سوالات نشان داد که مدل مفهومی ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی شهر تهران شامل: شرایط علی شامل: (تفکر راهبردی، تعمیم پذیری اهداف) شرایط محوری شامل: (ارزشیابی فعالیت‌های انگیزشی، کاربردی و آموزشی) شرایط زمینه‌ای شامل: (امکانات فرهنگی و ورزشی، امکانات آموزشی، امکانات رفاهی) شرایط مداخله‌گر شامل: (کمبود منابع و توزیع نامناسب، آینده نگری ضعیف، ارتباطات فردی و سازمانی، عدم انضباط کاری) استراتژی‌ها شامل: (انعطاف پذیری، توالی برنامه درسی، سودمندی برنامه درسی) و پیامدها شامل: (بهبود ظواهر برنامه درسی، بهبود محتوای برنامه درسی، ترسیم چشم انداز، رشد هویت ملی مذهبی) است. نتیجه‌گیری: نتایج مطالعه نشان داد که مدل ارزشیابی کیفیت برنامه‌های درسی مدارس ابتدایی دارای ساختار مناسبی بود.</p>
صفحات: ۲۶۵-۲۷۷	
اطلاعات نویسنده مسئول	
ایمیل: afsaneh.saber@yahoo.com	
سابقه مقاله	
تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۳/۰۶	
تاریخ اصلاح مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۰۵	
تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۷/۱۷	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۱۲	
واژگان کلیدی	
مدل مفهومی، ارزشیابی، کیفیت، برنامه درسی، دوره ابتدایی.	

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است. مامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه استناد به این مقاله

پرموز، مهناز، صابر گرکانی، افسانه، و حنیفی، فریبا. (۱۴۰۱). ارائه مدل برای ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی شهر تهران. *دوفصلنامه مطالعات روانشناختی نوجوان و جوان*, ۳(۲): ۲۶۵-۲۷۷

مقدمه

مدارس سهم قابل توجهی از بودجه هر کشوری را به خود اختصاص داده و نقش تعیین کننده‌ای در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی^۶ هر جامعه ایفا کرده و اصولاً رشد و توسعه سایر نظام‌های اجتماعی و دستیابی به دانش و فن آوری پیشرفته، تحقق توسعه پایدار و مقابله با مشکلات ناشی از جهانی شدن و لزوم دانش محور شدن اقتصاد، همگی در گرو برخورداری از برنامه با کیفیت درسی و در نتیجه نظام آموزشی پویا و کارآمد^۷ است (ریچمن، ۲۰۱۲). از این منظر، در طول سال‌های گذشته، ارزشیابی و پاسخگویی مدارس و مراکز آموزشی در قبال تحقق مقاصد خود و اجرای کارکردهای مورد انتظار به یک مسئله مهم تبدیل شده و همه افراد زیربط و ذینفع در نظام آموزشی بر استفاده از ساز و کارهای ارزشیابی، تأکید ویژه‌ای داشته‌اند (حاتمی، ۲۰۱۱)؛ بنابراین، ارزشیابی باید جهت‌گیری صریح و واضح ارزشی داشته باشد و طراحی آن با هدف کمک به ارتقای علمی و بهبود برنامه‌ها از طریق خود ارزشیابی صورت پذیرد (حیدری و احمدی، ۲۰۱۳).

در این راستا آموزش و پرورش در دهه‌های اخیر با مسایل و چالش‌هایی روبرو شده که نیاز به تغییر و بهبود کیفیت آن به خوبی احساس می‌شود. دانش آموزان همواره از کیفیت پایین فرایندهای تدریس و ارزشیابی، ناتوانی آموزش در جهت یادگیری مستقل و فعال آن‌ها، عدم مشارکت در فرایند یادگیری و همچنین استانداردهای غیر شفاف ناراضی هستند. جهان هم اکنون وارد عصر جدیدی شده که دارای تحولات عمیق و گسترده است در واقع این تغییرات بیش از نیم قرن است که در حال بروز و رخ دادن است. به عبارتی، ماهیت در حال تغییر جهان امروز باعث شده است که آموزش و پرورش قرن بیست و یکم با بیش از هر چیزی خود را با این تغییرات همگام سازد (ایزدیان زو و مومنین مهموئی، ۱۳۹۷). می‌توان ادعا کرد که اگر کیفیت آموزش و پرورش به خصوص در

از دیرباز، افراد و نهادهای گوناگونی برای پاسخ به شور آموختن کودکان و هم برای حمایت از کودکان به منظور توسعه^۱ افزون‌تر کوشیده‌اند. در این زمینه برخی از کارآمدترین و منسجم‌ترین تلاش‌ها در قالب آموزش‌های دوره ابتدایی صورت گرفته است. آموزش و پرورش دوره ابتدایی یکی از ارکان اساسی هر نظام و سیستم آموزشی است. در همه نظام‌های آموزشی این دوره از آموزش عمومی، مورد سوال‌ها و چالش‌های جدی واقع شده است. سوال در خصوص مقاصد، نوع و کیفیت برنامه‌های درسی و آموزشی از جمله این چالش‌ها است. در سالهای اخیر نقش ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی^۲ در ارتقای کیفیت نظام‌های آموزشی بیش از پیش مورد توجه و دقت قرار گرفته است. یکی از دلایل این امر، پژوهش‌های مربوط به یادگیری و نقش اندازه‌گیری و ارزشیابی^۳ برنامه درسی در رسیدن به کیفیت عملکرد یادگیرندگان^۴ است (نژادغفوری، صالحی و طلایی، ۱۴۰۰)؛ لذا برنامه درسی دوره ابتدایی از جمله عناصری است، که در جهت تحقق بخشیدن به اهداف دوره ابتدایی نقش مهمی دارند. از این رو، برنامه‌های درسی قلب مراکز آموزشی محسوب می‌شود و آینه نقش‌ها و اهداف آموزش و پرورش هستند، که شایسته توجه دقیق‌اند (کرمی و فتاحی، ۱۳۹۲).

امروزه کیفیت در هر زمینه‌ای حرف اول را می‌زند و این مسئله که موسسات آموزشی، سطح ویژه‌ای از کیفیت را بر عهده دارند؛ اجتناب ناپذیر است. کیفیت برنامه درسی آموزش و پرورش به ویژه در دوره مقدماتی، یعنی دوره دبستان و اولیل کودکی، در اولویت کار هر جامعه‌ای که دارای راهبردهای واضح رشد و توسعه و دارای سیاست‌های منظم آموزشی^۵ است؛ قرار دارد (لوبوتیک، ۲۰۲۰).

ارزشیابی کیفیت برنامه درسی مراکز آموزشی با توجه به نقش مهم و تعیین کننده آن‌ها در تربیت نیروی انسانی کارآمد و متخصص مورد نیاز بخش‌های گوناگون کشور از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. زیرا امروزه

5. Regular training policies
6. Economic, social, cultural and political development
7. Dynamic and efficient educational system

1. Development
2. Evaluating the quality of the curriculum Elementary
3. Measurement & Evaluation
4. Learners, Performance

مصاحبه‌ها به وسیله کدگذاری (کدگذاری باز، انتخابی و محوری متون مصاحبه) و نیز تحلیل عاملی تأییدی و اکتشافی طبقه بندی شد. در نهایت پرسشنامه از دو بخش اطلاعات جمعیت شناختی و پرسشنامه محقق ساخته تشکیل شد که شامل ۱۰۸ گویه با طیف ۱۰ گزینه‌ای بود. روایی پرسشنامه در بعد کمی از روایی ظاهری، محتوایی و سازه استفاده شد و در بعد سازه از همگرا و واگرا به کمک نرم افزار لیزرل استفاده و مورد تأیید قرار گرفت و در بحث کیفی از نظرسنجی از افراد خبره استفاده و مورد تأیید قرار گرفت و در بحث پایایی، آلفای کرونباخ آن با ضریب ۰/۸۵۵ تأیید شد. سپس داده‌ها از طریق آمار توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

ابزار پژوهش

روش تحقیق به لحاظ هدف توسعه‌ای و از نظر نوع داده‌ها جزء تحقیقات آمیخته اکتشافی متوالی بود که هم کیفی و هم کمی است که به روش داده بنیاد انجام شد و از حیث روش، توصیفی از نوع پیمایشی بود. جامعه آماری در بخش کیفی شامل تعدادی از متخصصان و در بخش کمی کلیه معلمان زن و مرد مدارس ابتدایی دولتی مناطق ۱۹ گانه شهر تهران که تعداد آن‌ها ۲۳۵۹۳ نفر در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ است، که در بخش کیفی ۱۲ نفر به روش نظری و در بخش کمی تعداد ۳۷۷ نفر طبق جدول کرجسی و مورگان به روش خوشه‌ای و تصادفی انتخاب شدند.

یافته‌ها

سؤال اول: عوامل و مولفه‌های ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی شهر تهران کدامند؟ با استفاده از روش داده بنیاد و تحلیل سوالات مصاحبه با خبرگان و کدگذاری باز، محوری و انتخابی با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA، یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل، حول محور هدف اصلی قرار گرفت و با پیوند دادن کدها (کدگذاری باز)، مفاهیم (کدگذاری محوری) مشخص شد. نتایج حاصل از تحلیل سوالات مصاحبه نشان می‌دهد که از میان ۱۰۸ شاخص (گویه) موجود، ۶ بعد اصلی و ۲۳ مولفه فرعی قابل شناسایی است، که در اینجا به آن‌ها اشاره می‌شود:

دوره‌های ابتدایی مطلوب نباشد، دانش آموزان در دوره‌های بعدی با مشکلات جدی روبرو خواهند شد. در این حالت آینده علمی اطمینان بخش نخواهد بود (شبیبری و شمسی پاکباده، ۱۳۹۴). در این زمینه شواهد موجود در خصوص وضعیت دانش آموزان مقطع ابتدایی در کشور، بیانگر این است که اغلب دانش آموزان از نظر تولدنیایی حل مسئله، مهارت‌های فکری، تصمیم‌گیری، اشتراک تجربیات با دیگران در سطح ضعیفی هستند. به عبارتی برنامه درسی دوره ابتدایی نتوانسته است مهارت‌ها، تواناییها و انگیزه لازم را در دانش آموزان برای آفرینندگی، کاوشگری و روحیه علمی به وجود بیاورد (شفیعی سروستانی و دارایی عمارتی، ۱۴۰۰). با توجه به مستندات بالا و انتقادهای وارد بر ارزشیابی کیفیت برنامه ریزی درسی در نظام آموزش و پرورش کشور و تجربه‌های پژوهشگر به عنوان یکی از دست اندرکاران دوره ابتدایی و مشاهده نقص‌ها و چالش‌های مختلف در کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی از جمله توجه پایین مولفان برنامه درسی به نیازهای فراگیران در دوره ابتدایی و توجه به حفظیات در این دوره و همچنین توجه پایین به نظرات معلمان راجع به محتوای دروس و ناهماهنگی محتوا با نیازهای فراگیر در عصر فناوری، نبود مدل جامع به منظور ارزشیابی آن و استفاده از مدل‌های ناقص و قدیمی به منظور ارزشیابی کیفیت برنامه درسی و همچنین تاکنون مطالعه‌ای برای بررسی کیفیت اجزای برنامه درسی این دوره و مدلی جامع که بتوان آن را ارزشیابی کرد تدوین نشده است.

روش پژوهش

در این پژوهش ابزار پژوهش پرسشنامه محقق ساخته بود که در بخش کیفی پس از مطالعه عمیق مبانی نظری و پیشینه‌های تحقیق ابتدا سوالات مصاحبه تدوین و پژوهشگر پس از هماهنگی‌های لازم در محل کار مصاحبه‌شونده حضور یافته و با استفاده از ضبط صوت و با کسب اجازه از مصاحبه‌شونده مکالمات مصاحبه را ضبط کرد تا کدها را استخراج کند و البته این عمل بعد از هر بار مصاحبه صورت گرفت. در بخش کمی نیز نتایج

جدول ۱. خلاصه‌ای از ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده ارزشیابی کیفیت برنامه‌های درسی

سازه	بعد	تعداد گویه	متغیر / مؤلفه	تعداد گویه
برنامه درسی	رویکرد سیستمی	۲۰	تفکر راهبردی	۵
	ارزشیابی کیفیت		تعمیم پذیری اهداف	۵
			دریافت بازخورد اصلاحی	۵
ارزشیابی کیفی فعالیت‌ها	تسهیل فرایند یاددهی و یادگیری			۵
	ارزشیابی کیفی	۲۰	ارزشیابی فعالیت‌های انگیزشی	۷
			ارزشیابی فعالیت‌های کاربردی	۴
کیفیت بخشی امکانات و فناوریهای نوین	ارزشیابی فعالیت‌های برنامه درسی			۹
	کیفیت بخشی	۱۶	امکانات فرهنگی و ورزشی	۴
			امکانات آموزشی	۶
کیفیت بخشی ساختاری عوامل	امکانات رفاهی			۶
	کیفیت بخشی	۱۵	کمبود منابع و توزیع نامناسب	۳
			آینده نگری ضعیف	۵
کیفیت سنجی اصول برنامه درسی	ارتباطات فردی و سازمانی			۴
	عدم انضباط کاری			۳
	کیفیت سنجی اصول	۱۸	انعطاف پذیری	۵
کیفیت سنجی مدیریت استراتژیک برنامه درسی	توالی برنامه درسی			۴
	سودمندی برنامه درسی			۵
	جامعیت برنامه درسی			۴
کیفیت سنجی مدیریت استراتژیک برنامه درسی	بهبود ظواهر برنامه درسی	۱۹		۴
			بهبود محتوای برنامه درسی	۶
			انسجام برنامه‌های درسی	۳
رشد هویت ملی-مذهبی	ترسیم چشم انداز			۳
				۳

ارزشیابی کیفیت برنامه‌های درسی

سوال دوم: مدل ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی شهر تهران چگونه است؟ برای پاسخ به این سوال از آزمون تحلیل عاملی تأییدی و مدل معادلات ساختاری استفاده شد. هر یک از عوامل شناسایی شده مورد تحلیل عاملی تأییدی قرار می‌گیرد و نتایج هر عامل جداگانه در جداول زیر به صورت خلاصه ارائه شده است.

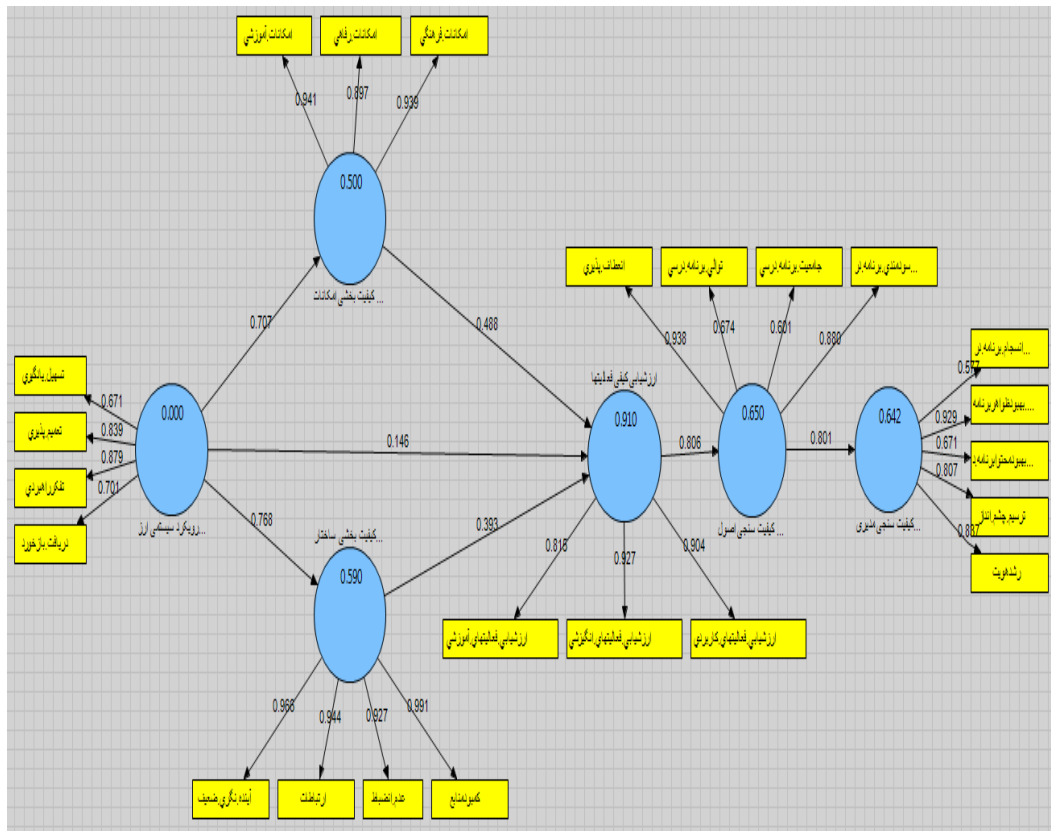
جدول ۲. معناداری بارهای عاملی ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی شهر تهران

ردیف	مؤلفه	بار عاملی	معناداری
۱	تفکر راهبردی	۰/۸۷۹	می باشد
۲	تعمیم پذیری اهداف	۰/۸۳۹	می باشد
۳	دریافت بازخورد اصلاحی	۰/۷۰۱	می باشد
۴	تسهیل فرایند یاددهی و یادگیری	۰/۶۷۱	می باشد
۵	ارزشیابی فعالیت‌های انگیزشی	۰/۹۲۷	می باشد

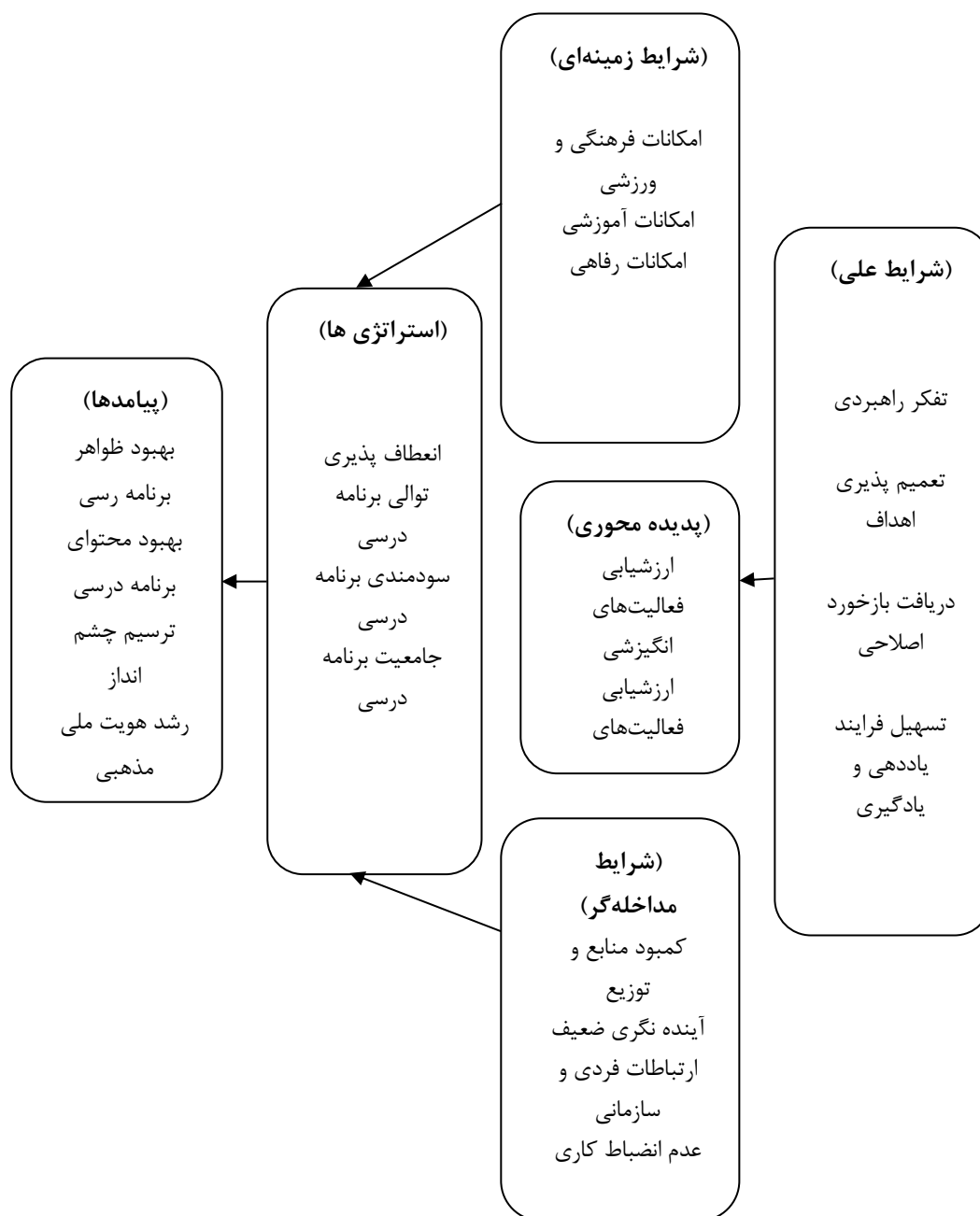
۶	ارزشیابی فعالیت‌های کاربردی	۰/۹۰۴	می باشد
۷	ارزشیابی فعالیت‌های آموزشی	۰/۸۱۸	می باشد
۸	امکانات فرهنگی و ورزشی	۰/۹۳۹	می باشد
۹	امکانات آموزشی	۰/۹۴۱	می باشد
۱۰	امکانات رفاهی	۰/۸۹۷	می باشد
۱۱	کمبود منابع و توزیع نامناسب	۰/۹۹۱	می باشد
۱۲	آینده نگری ضعیف	۰/۹۶۸	می باشد
۱۳	ارتباطات فردی و سازمانی	۰/۹۴۴	می باشد
۱۴	عدم انضباط کاری	۰/۹۲۷	می باشد
۱۵	انعطاف پذیری	۰/۹۳۸	می باشد
۱۶	توالی برنامه درسی	۰/۶۷۴	می باشد
۱۷	سودمندی برنامه درسی	۰/۸۸۰	می باشد
۱۸	جامعیت برنامه درسی	۰/۶۰۱	می باشد
۱۹	بهبود ظواهر برنامه درسی	۰/۹۲۹	می باشد
۲۰	بهبود محتوای برنامه درسی	۰/۶۷۱	می باشد
۲۱	انسجام برنامه درسی	۰/۵۷۷	نمی باشد
۲۲	ترسیم چشم انداز	۰/۸۰۷	می باشد
۲۳	رشد هویت ملی-مذهبی	۰/۸۸۷	می باشد

موفه‌های یادشده از مدل کنار می‌روند و در جدول بعد الویت بندی می‌شوند.

با توجه به داده‌های جدول فوق مشاهده می‌شود که ۲ مولفه دارای بارعاملی کمتر از ۰/۶۰ می‌باشند بنابراین

نمودار ۱. مدل تحلیل عاملی ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی شهر تهران

نمودار ۲. مدل نهایی نحوه ارزشیابی کیفیت برنامه‌های درسی مدارس ابتدایی شهر تهران

سوال سوم: درجه تناسب مدل مفهومی ارائه شده چگونه است؟

جدول ۳. شاخص‌های برازش مدل ارزشیابی کیفیت برنامه‌های درسی مدارس ابتدایی

ردیف	ابعاد	شاخص‌های برازندگی مطلق / نسبی	مدل نهایی برازش شده	معیار ارزیابی	نتیجه
۱	رویکرد سیستمی ارزشیابی کیفیت برنامه درسی	Chi – square/df	۴۱۲/۸۴	کوچکتر یا مساوی ۵	مناسب
		RMSEA	۰/۰۶۸	کمتر از ۰/۱	
		SRMR	۰/۰۷۱	کمتر از ۰/۰۸	
		GFI	۰/۹۲	حداقل ۰/۹	
		NDI	۰/۹۳	حداقل ۰/۹	
		CDI	۰/۹۲	حداقل ۰/۹	
		Chi – square/df	۹۳/۴۷	کوچکتر یا مساوی ۵	مناسب

۲	ارزشیابی کیفی فعالیت‌ها	RMSEA	۰/۰۷۱	کمتر از ۰/۱
		SRMR	۰/۰۵۸	کمتر از ۰/۰۸
		GFI	۰/۹۰	حداقل ۰/۹
		NDI	۰/۹۰	حداقل ۰/۹
		CDI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹
۳	کیفیت بخشی امکانات و فناوریهای نوین	Chi – square/df	۱۱۴/۲۴	کوچکتر یا مساوی ۵ مناسب
		RMSEA	۰/۰۸۶	کمتر از ۰/۱
		SRMR	۰/۰۵۸	کمتر از ۰/۰۸
		GFI	۰/۹۲	حداقل ۰/۹
		NDI	۰/۹۳	حداقل ۰/۹
۴	کیفیت بخشی ساختاری عوامل	Chi – square/df	۳۸۰/۹۸	کوچکتر یا مساوی ۵ مناسب
		RMSEA	۰/۰۸۵	کمتر از ۰/۱
		SRMR	۰/۰۷۷	کمتر از ۰/۰۸
		GFI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹
		NDI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹
۵	کیفیت سنجی اصول برنامه درسی	Chi – square/df	۱۷۳/۴۴	کوچکتر یا مساوی ۵ مناسب
		RMSEA	۰/۰۹۴	کمتر از ۰/۱
		SRMR	۰/۰۷۱	کمتر از ۰/۰۸
		GFI	۰/۹۰	حداقل ۰/۹
		NDI	۰/۹۰	حداقل ۰/۹
۶	کیفیت سنجی مدیریت استراتژیک برنامه درسی	Chi – square/df	۳۸۹/۳۵	کوچکتر یا مساوی ۵ مناسب
		RMSEA	۰/۰۸۵	کمتر از ۰/۱
		SRMR	۰/۰۶۷	کمتر از ۰/۰۸
		GFI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹
		NDI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹
		CDI	۰/۹۱	حداقل ۰/۹

(۲۰۱۹) همسو است. در راستای مولفه‌های تفکر راهبردی و تعمیم‌پذیری اهداف یافته‌ای، یافت نشد. مولفه دریافت بازخورد اصلاحی، با پژوهش (مایکل و همکاران، ۲۰۲۱) و مولفه تسهیل فرایند یاددهی یادگیری، با پژوهش ملکی و همکاران (۱۳۹۷) هماهنگ است. عامل ارزشیابی کیفی فعالیت‌ها، با یافته پژوهش فتحی واجارگاه و همکاران (۱۳۹۳) هماهنگ نمی‌باشد. مولفه ارزشیابی فعالیت‌های انگیزشی، با پژوهش محمدی و جعفری (۱۳۹۴) مولفه ارزشیابی فعالیت‌های کاربردی، با یافته پژوهش ملکی و همکاران (۱۳۹۷) و مولفه ارزشیابی فعالیت‌های آموزشی، با یافته موسوی و همکاران (۱۴۰۰) هماهنگ می‌باشد. عامل کیفیت بخشی امکانات و فناوریهای نوین، با یافته پژوهش‌های الیف آدمیر و همکاران (۲۰۱۵) و گورگ و

با توجه به جدول ۳ می‌توان نتیجه گرفت که مدل ارزشیابی کیفیت برنامه درسی مدارس دوره ابتدایی شهر تهران دارای ساختار مناسبی است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر ارائه مدل مفهومی برای ارزشیابی کیفیت برنامه درسی مدارس ابتدایی شهر تهران بود که در پاسخ به سؤال اول با استفاده از روش داده بنیاد و تحلیل سوالات مصاحبه با خبرگان و کدگذاری باز، محوری و انتخابی با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA داده‌ها نشان داد که از میان ۱۰۸ شاخص (گویه) موجود، ۶ بعد اصلی و ۲۳ مولفه فرعی قابل شناسایی است. عامل رویکرد سیستمی ارزشیابی کیفیت برنامه درسی، با یافته پژوهش‌های مورتن و همکاران

افزارهای SPSS و Smart-PLS شدند و تحلیل عاملی تائیدی بر روی آن‌ها اجرا گردید که نتایج تحلیل عاملی موید ۶ عامل و تعدادی مولفه است. شرایط علی شامل: تفکر راهبردی، تعمیم‌پذیری اهداف، شرایط محوری شامل: ارزشیابی فعالیت‌های انگیزشی، ارزشیابی فعالیت‌های کاربردی، ارزشیابی فعالیت‌های آموزشی، شرایط زمینه‌ای شامل: امکانات فرهنگی و ورزشی، امکانات آموزشی، امکانات رفاهی، شرایط مداخله‌گر شامل: کمبود منابع و توزیع نامناسب، آینده نگری ضعیف، ارتباطات فردی و سازمانی، عدم انضباط کاری، استراتژی‌ها شامل: انعطاف‌پذیری برنامه درسی، توالی برنامه درسی، سودمندی برنامه درسی، پیامدها شامل: بهبود ظاهر برنامه درسی، بهبود محتوای برنامه درسی، ترسیم چشم انداز، رشد هویت ملی مذهبی است. این یافته، با پژوهش‌های (مورتن و همکاران، ۲۰۱۹؛ مایکل و همکاران، ۲۰۲۱؛ ملکی و همکاران، ۱۳۹۷، فتحی و اجارگاه و همکاران، ۱۳۹۳؛ محمدی و جعفری، ۱۳۹۴؛ موسوی و همکاران، ۱۴۰۰؛ الیف آدمیر و همکاران، ۲۰۱۵؛ گورگ و کواکولا، ۲۰۰۹؛ پالیزی، ۲۰۲۰؛ سلسبیلی، ۱۳۹۵؛ یادگارزاده و عسگری، ۱۳۹۰؛ یونگ وانگ و زیفی ژی، ۲۰۰۹؛ شفیق پور مطلق و راستی بزرگی، ۱۳۹۵؛ منصوری گرگر و همکاران، ۱۳۹۵؛ تیاری و همکاران، ۱۳۹۵) همسو است.

برای پاسخ به سؤال سوم با توجه به داده‌های بدست آمده مشاهده شد که آماره‌های برازش در سطح قابل قبلی قرار دارند و می‌توان نتیجه گرفت مدل برازندگی حداقلی را می‌تواند داشته باشد با این وجود با توجه به مقدار جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA) برای هر بعد که به ترتیب برابر با ۰/۰۶۸، ۰/۰۷۱، ۰/۰۸۶، ۰/۰۸۵، ۰/۰۹۴ و ۰/۰۸۵ است و از ۰/۱۰ کوچکتر می‌باشد و همچنین با توجه به جذر شاخص ریشه میانگین مجذور ملنده‌ها (SRMR) که به ترتیب برابر با ۰/۰۷۱، ۰/۰۵۸، ۰/۰۵۸، ۰/۰۷۷، ۰/۰۷۱ و ۰/۰۶۷ است و از ۰/۰۸ نیز کوچکتر می‌باشند می‌توان نتیجه گرفت خطای مدل زیاد نیست. همچنین با توجه به سایر شاخص‌های برازندگی مطلق/نسبی مانند χ^2 ، GFI، NDI و CDI و در مقایسه با مقادیر متعارف برای مدل‌های دارای

کواکولا (۲۰۰۹) هماهنگ است و در خصوص مولفه امکانات فرهنگی و ورزشی، یافته ای، یافت نشد. مولفه امکانات آموزشی، با یافته پژوهش‌های (مایکل و همکاران، ۲۰۲۱)، (پالیزی، ۲۰۲۰)، الیف آدمیر و همکاران (۲۰۱۵) و گورگ و کواکولا (۲۰۰۹) مولفه امکانات رفاهی، با یافته پژوهش‌های (مایکل و همکاران، ۲۰۲۱)، الیف آدمیر و همکاران (۲۰۱۵) و گورگ و کواکولا (۲۰۰۹) هماهنگ است. عامل کیفیت بخشی ساختاری، با یافته پژوهش سلسبیلی (۱۳۹۵) و مولفه کمبود منابع و توزیع نامناسب، با یافته پژوهش گورگ و کواکولا (۲۰۰۹) هماهنگ است. در خصوص مولفه آینده نگری ضعیف، مولفه ارتباطات فردی و سازمانی و مولفه عدم انضباط کاری یافته ای، یافت نشد. عامل کیفیت سنجی اصول برنامه درسی، با یافته پژوهش‌های میکل شریان کلین (۲۰۱۱) و مولفه انعطاف‌پذیری، با یافته پژوهش‌های یادگارزاده و عسگری (۱۳۹۰) هماهنگ می‌باشد. در راستای مولفه‌های توالی برنامه درسی، مولفه سودمندی برنامه درسی و مولفه جامعیت برنامه درسی، یافته ای، یافت نشد. عامل کیفیت سنجی مدیریت استراتژیک برنامه درسی، با یافته پژوهش یونگ وانگ و زیفی ژی (۲۰۰۹) همسو می‌باشد. در خصوص مولفه بهبود ظهور برنامه درسی، یافته‌ای یافت نشد. مولفه بهبود محتوای برنامه درسی، با یافته پژوهش‌های شفیق پور مطلق و راستی بزرگی (۱۳۹۵)، منصوری گرگر و همکاران (۱۳۹۵)، مولفه انسجام برنامه درسی، با یافته پژوهش یادگارزاده و عسگری (۱۳۹۰) هماهنگ است. در راستای مولفه ترسیم چشم انداز، یافته ای، یافت نشد. مولفه رشد هویت ملی مذهبی، با یافته پژوهش‌های سلسبیلی (۱۳۹۵)، تیاری و همکاران (۱۳۹۵)، مورتن و همکاران (۲۰۱۹)، همسو است.

در پاسخ به سوال دوم پس از شناسایی ابعاد و مولفه‌های تاثیرگذار بر ارزشیابی کیفیت برنامه‌های درسی بر اساس نظریه گرلند تئوری (داده بنیاد) تعدادی بعد و مولفه از نتایج مصاحبه با خبرگان برمنای مسیر راه پارادایمی شناسایی گردید، سپس ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده در قالب یک پرسشنامه در اختیار جامعه کمی تحقیق جهت تعمیم‌پذیری مدل اولیه شناسایی شده قرار گرفت. داده‌های گردآوری شده جهت تحلیل وارد نرم

اهداف، به تدوین برنامه‌های درسی دوره ابتدایی اقدام می‌کنند و محتوایی ارائه دهند، که برای یادگیرندگان رضایت بخش باشد و اینکه برای دانش آموزان قابل یادگیری باشد. ۳- به برنامه ریزان درسی پیشنهاد می‌شود که محتوای برنامه درسی از نظر ظاهر، رنگ، اشکال، نگارش، به روز بودن مطالب و تناسب با سن و نیازهای دانش آموزان در سطح مطلوبی باشد. بعلاوه محتوا طوری ارائه شود که دانش آموزان را با مهارت‌های زندگی و راه‌های تصمیم‌گیری درست آشنا شوند و در این راستا پیشنهاد می‌شود که نظر معلمان با تجربه و همچنین اساتید برجسته دانشگاه استفاده شود. ۴- به مسئولان آموزش و پرورش و مدیران پیشنهاد می‌شود که به منظور ارتقاء کیفیت برنامه درسی دانش آموزان، امکانات لازم را برای برنامه‌های ورزشی از قبیل استخر، سالنهای ورزشی و مربیان با تجربه و همچنین تسهیلات کمک آموزشی از قبیل وسایل کمک آموزشی فراهم کنند و به منظور ارتقاء کیفیت برنامه درسی به فاکتورهایی مانند: افزایش فضای کتابخانه‌ها با توجه به استناداردهای موجود، توسعه و تجهیز (به روز کردن) فضاهای آموزشی، توجه به کیفیت بخشی امکانات و فناوریهای نوین مورد نظر سخت افزاری و نرم افزاری متناسب با نیازهای دانش آموزان و... را مد نظر قرار دهند و در این زمینه اقدامات لازم صورت گیرد. ۵- به معلمان پیشنهاد می‌شود که در کلاس درس انعطاف پذیر بوده و تلاش مجددانه‌ای را برای تحقق اهداف آموزشی به عمل آورند. همچنین در کلاس درس قاطعیت داشته باشند و عادلانه عمل کنند و دلایل تصمیم‌گیری‌های خود را توضیح دهند. بر محورهای کلیدی ارتباط، صداقت، عشق غیر انحصار طلبانه و همدلی آگاهی و تسلط کامل داشته باشند. همچنین بر مطالب درسی تسلط داشته باشند و بر کنترل کیفی کلاس درس مسلط باشند. ۶- به برنامه ریزان درسی پیشنهاد می‌شود که محتوای دروس را طوری تدوین کنند که با نیازهای آینده دانش آموزان و تکنولوژی روز همخوانی داشته باشد. بعلاوه به دست‌اندرکاران آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود که در راستای ساختار رسمی و رعایت شدید سلسله مراتب در اداره آموزش و پرورش تعادل را رعایت کنند و سعی کنند بیشتر ساختار منعطف و افقی در بین

برازندگی مناسب، می‌توان نتیجه گرفت مدل ارزشیابی کیفیت برنامه‌های درسی مدارس ابتدایی دارای ساختار مناسبی است. یافته‌ای در خصوص رد، یا تأیید این یافته، یافت نشد.

محدودیت‌های پژوهش: ۱- تحقیق حاضر از دیدگاه معلمان دوره ابتدایی شهر تهران انجام شده و باید به نظر معلمان در دوره‌های دیگر و یا در شهرها و استانهای دیگر با احتیاط تعمیم داد. ۲- این تحقیق محدود به حیطه زمانی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ می‌باشد و نتایج آن را با احتیاط می‌توان به سالهای دیگر تعمیم داد. ۳- از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش، که از ویژگی‌های خاص علوم انسانی است، تأثیر متغیرهایی است که کنترل آن‌ها از دسترس پژوهشگر خارج است. ۴- ابزار اطلاعات در پژوهش حاضر، به پرسشنامه محدود شد که ممکن بود با استفاده از ابزارهایی مثل مشاهده، نتایج دیگری بدست می‌آمد. ۵- از مهم‌ترین محدودیت‌های این پژوهش این بود که در مدل ارزشیابی کیفیت برنامه درسی دوره ابتدایی در تحقیق حاضر به عوامل و مولفه‌های ذکر شده محدود شد و ممکن است از دیدگاه صاحب‌نظران دیگر در آینده به عوامل و مولفه‌های دیگری برسند.

پیشنهادات کاربردی: ۱- به مولفان برنامه درسی پیشنهاد می‌شود که وقتی محتوای آموزشی، تدوین شد، مورد ارزشیابی قرار دهند. در این راستا ابتدا جنبه‌های مختلف فرایند کیفیت برنامه درسی باید ارزشیابی شود و البته تدوین معیارهایی که مبنای قضاوت باشند. به علاوه ارزشیابی باید مبتنی بر اصول از پیش تعیین شده باشد، تا بتواند مبنای مناسبی برای تصمیمات آموزشی باشد و با توجه به نتایج ارزشیابی، نقاط ضعف و کاستی‌ها در نظر گرفته شود و در راستای رفع نقایص و کاستیهای مشخص شده گام بردارند. ۲- به برنامه ریزان درسی پیشنهاد می‌شود که ابتدا برای محتوای برنامه درسی نقشه‌ای متناسب با سن و نیازهای فراگیران و همچنین تکنولوژی روز ارائه دهند و سپس به کنترل کیفیت محتوای آن پرداخته و پس از ارزشیابی، بازخورد محتوای ارائه شده را نیز در تدوین محتوا اثر دهند. همچنین با در نظر گرفتن اهداف و اصول برنامه درسی دوره ابتدایی و در بر گرفتن کل پروسه محتوا و موضوعات و مواد درسی در راستای

تشکر و قدردانی

از تمامی کسانی که در این پژوهش صمیمانه همکاری نمودند تقدیر و سپاسگزاری می‌گردد.

تعارض منافع

نویسندگان این مطالعه هیچ گونه تعارض منافی در انجام و نگارش آن ندارند.

منابع

- احمدی، غلامعلی؛ شیخ الاسلامی، هاله؛ عصاره، علیرضا؛ ریحانی، ابراهیم. (۱۳۹۸). ارزشیابی برنامه درسی ریاضی پایه دهم رشته انسانی (با تاکید بر رویکرد زمینه محور از دیدگاه دبیران این درس در شهر تهران). *نشریه علمی پژوهشی فناوری آموزش*، ۱۳(۳)، ۴۷۱-۴۸۳.
- امینی، محمد؛ رحیمی، حمید؛ خدابخشی، حمیدرضا. (۱۳۹۷). ارزیابی مقایسه‌ای کیفیت عناصر برنامه درسی در رشته علوم تربیتی. *مجله راهبردهای توسعه در آموزش پزشکی*، ۲(۵)، ۱-۱۲.
- ایزدیان زو، محمد؛ مومنیان مهموئی، حسین. (۱۳۹۷). مقایسه ارزشیابی کیفیت برنامه درسی از دیدگاه دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی علوم انسانی، *فصلنامه پژوهش در برنامه درسی*، ۱۵(۲)، ۱۱۴-۱۲۷.
- بازرگان، عباس. (۱۳۸۹). *ارزشیابی آموزشی مفاهیم، الگوها و فرایندهای عملیاتی*. تهران: انتشارات سمت.
- تباری، کیوان؛ نادری، عزت‌الله؛ سیف نراقی، مریم. (۱۳۹۵). طراحی الگوی برنامه درسی نیمه متمرکز هماهنگ با برنامه درسی ملی دوره اول متوسطه ایران. *فصلنامه علمی - پژوهشی توسعه آموزش جندی شاپور، ویژه نامه* ۱۳۹۵، ۷۳-۶۶.
- جلیلی نیا، فروز؛ احمدی، پروین. (۱۴۰۰). بررسی مولفه‌های برنامه درسی مسئله محور بر رویکرد زیبایی شناسی. *فصلنامه آموزش در علوم انتظامی*، ۹(۳۲)، ۱۹۰-۱۶۱.
- رضائی، رضا. (۱۳۸۹). نقش الگوهای مختلف ارزشیابی آموزشی در بهبود کیفیت آموزش و ارائه الگوی جامع ارزشیابی برای آن. *فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک*، ۲۰.
- سلسبیلی، نادر. (۱۳۹۵). ارزیابی برنامه درسی ملی تدوین شده جمهوری اسلامی ایران براساس ملاک‌های برگرفته از دانش نظری حوزه مطالعات برنامه درسی. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران*، ۱۱(۴۱)، ۹۸-۶۵.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۹۰). *اندازه‌گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی*، ویرایش ششم. تهران: روان.

پرسنل رعایت کنند، تا این ساختار و انعطاف در محتوای برنامه درسی نیز حکفرما شود. ۷- به مولفان برنامه درسی پیشنهاد می‌شود که محتوای برنامه درسی باید طوری ارائه شوند، که علاوه بر نو بودن از لحاظ عملی بتوان با وسایل ساده و در دسترس ارائه نمود و همچنین با مسائل زندگی روزانه و محیط اجتماعی دانش آموزان تطبیق داشته باشد. لذا هر محتوا باید به دقت تعریف شود، مفید و مؤثر باشد، ابعاد علمی و منطقی داشته باشد و در تمامی فرایندهای همان تعریف حفظ گردد. همچنین باید دانش و اطلاعات لازم را در خصوص مهارت‌های موردنظر، به فراگیران ارائه دهد. ۸- به مولفان برنامه درسی پیشنهاد می‌شود که در تدوین محتوا از تحریر مناسب، رنگبندی متنوع و جذاب در نظر بگیرند. همچنین در راستای بهبود محتوا نیز سعی کنند نکاتی از قبیل: حفظ تعادل میزان محتوای دروس با میزان ساعات و جلوگیری از خستگی دانش آموزان و کاهش بازدهی یادگیری آن‌ها، تصریح هدفهای برنامه درسی در هر یک از دروس، حفظ تنوع و انعطاف پذیری در برنامه درسی و افزایش تناسب آن با نیازهای جامعه و دانش آموزان، تشکیل شورای سیاستگذاری برنامه درسی و کسب نظر از معلمان درباره میزان مطلوبیت هدفها و محتوای موجود با نیازهای دانش آموزان، جامعه و تحولات به روز و افزایش مشارکت معلمان خبره در تدوین محتوای درسی را مد نظر قرار دهند. ۹- به معلمان پیشنهاد می‌شود، که توانایی و مهارت خود در مدیریت کلاس‌داری، استفاده از شیوه‌های تدریس فعال و مشارکتی متناسب با محتوای دروس و همگام با تکنولوژی به روز و ایجاد خلاقیت و نوآوری در امر انتقال دانش علمی و عملی دانش آموزان را مورد توجه قرار دهند. پیشنهاد به سایر پژوهشگران: ۱- به پژوهشگران دیگر پیشنهاد می‌شود که تأثیر عواملی مثل سبک مدیریت، نظام اداری، انگیزش معلمان و کارکنان مدرسه، کاربرد سیستم‌های اطلاعاتی نوین و... را بر بهبود ارزشیابی کیفیت برنامه درسی بسنجند. ۲- انجام تحقیق حاضر در دوره‌های آموزشی دیگر مثل متوسطه. ۳- از آنجا که ذینفعان دوره ابتدایی شامل دانش آموزان می‌باشند، پیشنهاد می‌شود که در تحقیق‌های آینده نظرات آنان سنجیده شود و در مدل‌های کیفیت آموزشی لحاظ شود.

- شیری، سیدمحمد؛ شمسی پاپکیاده، سیده زهرا. (۱۳۹۴). ارزشیابی کیفیت درونی برنامه درسی رشته کارشناسی ارشد علوم تربیتی از دیدگاه استادان، دانشجویان و کارشناسان آموزشی دانشگاه پیام نور. *فصلنامه علمی-پژوهشی، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ۳(۹). شفیع پور مطلق، فرهاد؛ راستی بزرگی، مهدی. (۱۳۹۵). ارائه مدلی جهت تعیین رابطه بین برنامه درسی پاسخگو و ارزشیابی کلاسی ادراک شده مبتنی بر میانجی‌گری درگیری تحصیلی. *پژوهش در برنامه ریزی درسی*، ۱۳(۲۳)، ۶۴-۷۸. فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۹۰). *اصول و مفاهیم برنامه ریزی درسی*. تهران: انتشارات بال.
- فتحی واجارگاه، کوروش؛ خسروی بابادی، علی اکبر؛ حاجتمند، فرزاند. (۱۳۹۳). ارزیابی کیفیت درونی برنامه درسی دوره دکتری اخلاق پزشکی دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران از دیدگاه استادان و دانشجویان. *فصلنامه اخلاق پزشکی*، ۸(۲۷)، ۱۲۹-۱۵۲.
- کیامنش، علیرضا. (۱۳۹۰). *روش‌های ارزشیابی آموزشی*. چاپ پنجم. تهران: پیام نور.
- مجاهد، شهناز؛ دافعی، مریم؛ اسدی، لیلا. (۱۴۰۰). بررسی کفایت برنامه درسی رشت مامایی در دستیابی به اهداف آموزشی از دیدگاه فارغ التحصیلان. *مجله توسعه آموزشی دانشگاه جندی شاپور*، ۱۲(۱۰)، ۱۹۴-۱۸۲.
- محمدی، مهدی؛ جعفری، سکینه. (۱۳۹۴). ارائه مدل ساختاری مهارت‌های مطالعه، احساس خودکارآمدی و ارزشیابی دانشجویان از کیفیت برنامه درسی (مطالعه مورد؛ دانشگاه شیراز). *پژوهش‌های آموزش و یادگیری*، ۲(۷): ۴۹-۶۴.
- منصوری گرگر، رحیمه؛ صالحی، اکبر؛ عباسی، عفت. (۱۳۹۵). ویژگی‌های برنامه‌های درسی در عصر جهانی شدن و بین‌المللی کردن برنامه درسی. *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۱۳(۲)، ۱-۱۳.
- مهجور، سیامک. (۱۳۸۶). *ارزشیابی آموزشی نظریه‌ها، مفاهیم، اصول، الگوها*. شیراز: ساسان.
- موسوی، سیده ندا؛ حاجی تبار فیروز جانی، محسن؛ معتمدنیا، معصومه؛ عابدینی بالترک، میمنت. (۱۴۰۰). ارزشیابی کیفیت و شایستگی‌های مورد انتظار در برنامه درسی دوره کارشناسی رشته زبان روسی از دیدگاه ذینفعان. *پژوهش‌های زبان شناختی در زبان‌های خارجی*، ۱۰(۱)، ۱۱۹-۱۰۰.
- نژاد غفوری، فرحناز؛ صالحی، کیوان؛ طلائی، ابراهیم. (۱۴۰۰). رهیافتی ترکیبی در ارزشیابی کیفیت فرایند یاددهی یادگیری مراکز پیش از دبستان مبتنی بر اکرز (ECERS). *فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۷(۳)، ۸۹-۵۳.
- یادگارزاده، غلامرضا؛ عسگری، اردشیر. (۱۳۹۰). ارزشیابی برنامه درسی علوم دوره ابتدایی براساس نظر معلمان و سرگروه‌های آموزشی استان همدان. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران*، ۶(۲۳)، ۱۶۱-۱۳۲.
- Akbari lakeh, M., Karimi Mounaghi, H., & Isanlou, O. (2011). Return on Investment” Model for Educational Planning. *Horizons of Medical Education Development*, 4(3), 27-31.
- McDuffie, A. R., Choppin, J., Drake, C., & Davis, J. (2018). Middle school mathematics teachers’ orientations and noticing of features of mathematics curriculum materials. *International Journal of Educational Research*, 92, 173-187.
- Bates, R. (2004). *Critical analysis of evaluation practice: the Kirkpatrick model and the principle of beneficence. Evaluation and Program Planning*. Louisiana State University. Baton Rouge, Elsevier Ltd.
- Buys, N. A. (2012). *The role of management in effective knowledge and skills transfer*. [Dissertation], South Africa: University of Johannesburg.
- Nyoni, C. N., & Botma, Y. (2020). Integrative review on sustaining curriculum change in higher education: Implications for nursing education in Africa. *International Journal of Africa Nursing Sciences*, 12, 100208.
- Dick, W., & Johnson, B. (2007). Evaluation in Instructional Design: The Impact of Kirkpatrick’s Four Level Models. In R. A. Reiser, *Trend and Issues in Instructional Design*, New Jersey: Parson Prentice, 145-153.
- Akdemir, E., Karameşe, E. N., & Arslan, A. (2015). Descriptive analysis of researches on curriculum development in education. *Procedia-social and behavioral sciences*, 174, 3199-3203.
- Foulard, F. (2007). A model to evaluate the effectiveness of enterprise training programmed. *entrepreneurship management journal*, 3(4), 11-25.
- Goldstein, I., & Ford, J. (2002). *Training in organizations* (4th Ed). Canada: Wadsworth.
- Gorecek, M., Kocakulah, M.S. (2009). Evaluation of grade, Physics curriculum based on teacher’s views. *Procedia social and Behavioral sciences*, 1, 1121-1126.
- Gorecek, M., Kocakulah, M. S. (2009). Evaluation of grade, Physics curriculum based on teacher s views. *Procedia social and Behavioral sciences*, 1, 1121-1126.

- Gotshall, L. S. (2005). *Outcome engineering: status and effectiveness a cross parish nursing organizations*. In partial fulfillment of the requirement for the degree of Doctor of Education, The University of West Florida.
- Jessie Kong, M. A. (2009). *A comparison of the practices used by human resource development. A professionals to evaluate web-based and classroom-based training programs within seven Korean companies' dissertation*, The Ohio State University.
- Kirkpatrick, D. L., & Kirkpatrick, J. D. (2007). *Impalement the four levels a practical guide for effective evaluation of training programs*. Barrett-Koehler and the BK logo are registered trademarks of Barrett-Koehler Publishers. Inc.
- Conroy, M. L., Garcia-Pittman, E. C., Ali, H., Lehmann, S. W., & Yarns, B. C. (2020). The COVID-19 AAGP online trainee curriculum: development and method of initial evaluation. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 28(9), 1004-1008.
- Moldovan, L. (2016). Training Outcome Evaluation Model. *Procardia Technology*. 22, 1184 – 1190.
- Misfeldt, M., Tamborg, A. L., Dreyøe, J., & Allsopp, B. B. (2019). Tools, rules and teachers: The relationship between curriculum standards and resource systems when teaching mathematics. *International Journal of Educational Research*, 94, 122-133.
- Rieckmann, M. (2012). Future-oriented higher education: Which key competencies should be fostered through university teaching and learning?. *Futures*, 44(2), 127-135.
- Shadfar, H., Liaghatdar, M., & Sharif, M. (2011). Conformity Assessment of Educational Planning & Management curriculum to students' needs. *Quarterly journal of Research and Planning in Higher Education*, 62. 146-123. (In Persian).
- Westley, C. R. (2005). *Exploring the effectiveness of leadership training on adult learners: an evaluation of the leadership and communications workshop for natural resource professionals*, For the Degree of Master of education in adult Education. The University of Alaska Anchorage.
- Wang, Y., & Zhi, X. (2009). An Evaluation System for the Online Training Programs in Meteorology and Hydrology. *International education studies*, 2(4), 45-48.